
פרשת אהוד בן גרא: מגמתה ועריכתה

Author(s): י. אליצור (הרשקוביץ)

Source: *Report (World Congress of Jewish Studies)* / דין וחשבון - הקונגרס העולמי למדעי היהדות, Vol. א (קיץ תש"ז), pp. 217-221

Published by: World Union of Jewish Studies / האיגוד העולמי למדעי היהדות

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23513688>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Report (World Congress of Jewish Studies)* / דין וחשבון - הקונגרס העולמי למדעי היהדות

י. אליצור (הרשקוביץ), ירושלים

פרשת אהוד בן גרא

מגסתה ועריכתה

פרשה קצרה זו חותם מיוחד מכוּע בה. לכאורה נראה כאילו לקחה בחסר וביתר. הכתוב מספר על פלישת המואבים והשתלטותם בחלק מארץ ישראל (שופ' ג', יג'–יד), ורומז לקרב שבו ניגפו ישראל (פס' יג) ולהתנחלות של מואבים בתחום ישראל (ויירשו) את עיר התמרים, שם ועי' פס' כח–כט). לא פירש הכתוב היכן היה אותו קרב וכיצד הגיעו המואבים ליריחו, הרי נחלת ראובן וקצה נחלת גר חוצצים בין גבול מואב לבין ערבות יריחו². הנכנעו השכמים הללו למואב, האם סופחה נחלתם למואב? ההתנחלו המואבים גם שם? אין תשובה בפרשה על השאלות הללו. יתר על כן: גם בסוף הפרשה אין אנו שומעים על שבטי עבר חירון מאומה. ההשתחררו גם הם על ידי אהוד? ושםא הייתה יד מואב תקיפה עליהם גם לאחר מכאן?³ הכתוב מקצר מאוד בפרטים גיאוגרפיים–היסטוריים, אפילו מקומו של עגלון סלך מואב, מקום שם אירע גוף המעשה המסופר, אינו נזכר בשמו. עד כאן החסר.

והיתר? נראה בקריאה ראשונה, שהכתוב מרבה ללא צורך ברור בפרטים מכניים–ריאליים של העלילה, וביחוד בפרטים בעלי אופי נמורליסטי, שאינם מצטיינים לכאורה בעדינות יתירת. המקרא מלמדנו, שאהוד היה איש אמר יד ימינו' (פס' מו) 'ועגלון איש בריא מאוד' (פס' יז), הוא מתאר בקפדנות את

(1) וילכדו או ויכבשו לא נאמר, אלא ויירשו, שמשמעו כולל לכידה והתנחלות; עיין למשל בשופטים י"א, כא–כד. מעטים שהמקרא משתמש בפעלים הנרדפים 'ירש' ו'ישיב' (למשל דברים י"ז, יד). גם חז"ל משתמשים בביטויים הנרדפים 'ירוש' ו'ישיבה' (למשל קדושין ל"ו).
(2) כמ' ליב, דב' ג' יב'יו, יחו' יג טו ואילך. בודי (Budde) מעיר אמנם כי 'הארנון היה רק להלכה גבול ראובן, ולמעשה השתייך השטח שמן הארנון צמונה כמעט תמיד למואב' כשה מן הפרשנים וההיסטוריונים של הדור הקודם סברו כך ללא כל יסוד מסשי. מהם סמכו על שתיקתה של פרשתנו בדבר ראובן וגד, אך פרשתנו אינה מוכירה גם את שם עירו של עגלון ושאר פרטים חשובים לגוף העניין. לעומת זאת מעידים מקראות רבים על התנחלות בני ראובן בין הארנון לבין חשבון. מלבד הנזכרים כבר בשופטים י"א יב'כו וביחוד בפס' כו ובדחייא ח' א–כב, גם כתובת משע מאשרת כי נחלת ראובן מן הארנון צמונה היתה מציאות ועיין במכואו של אולברייט ל-Bible, Historical Atlas to the Westminister, עמ' 43.
(3) ויש רגליים לכך, כי הכתוב מדבר דוקא על לכידת מעברות חירון (פס' כח), ואילו משם וחלמה מורחה אולי לא הגיעו המשחררים.

חרבו של אהוד "ולה שני פיות גוסר ארכה", וכי אהוד חגר אותה "מתחת למדיו על ירך ימינו" (פס' מז), וכי עליית המקרה של עגלון היתה "לו לבדו" (פס' כ). כמו כן מלמדנו הכתוב – ולא דוקא בקיצור – מה חשבו עבדי עגלון כשמצאו דלתו נעולה (פס' כד), והעיקר: תיאור סופו של עגלון, שהיה יכול להיות קצר (כגון: וירקרו אהוד וימת), הוא מסושך מאוד. שני פסוקים ארוכים (29 מלים!) מקריש לכך המקרא, והם גדושים פרטי פרטים (פס' כא-כב). אפשר להבין את כוונת המקרא בתארו, כי אהוד שלח יד שטאלו ולקח את החרב מעל ירך ימינו, שהרי דברים אלה, וכן הפרטים הנזכרים קודם, מכליטים את כל המפתיע חבלתי צפוי שבמעשה, ומסבירים את סוד הצלחתו. אך הפרטים הרסמיים הרבים מכאן ואילך, וביחוד "פסוק כב המזור" (ככינויו של כובר, Königtum Gottes עמ' 21) נראים מיותרים.

בגלל אותו תיאור נטורליסטי גדוש, הסתווה ניגוד בולט לדלות בעובדות יותר חשובות, עשתה הפרשה רושם משונה על כמה מן הפרשנים החדשים, שראו בה מסימני "פרימיטיביות קדמונית והמונית".

פרופ' כובר ניסה להסביר את הפרשה באמרו, כי התיאור המביש של מות עגלון וההקרה שהיה "איש בריא מאוד" הם "העמולה אנטי-מונרכיסטית". כובר חולך לשיטתו, כי תחילת שופטים היתה ספר מיוחד שנכתב מתוך נמיה אנטי-מונרכיסטית, ומגמתו היא לתאר דמויות נלעגות של מלכים⁴. אך שיטה זו אינה מוכחת לענין, ולבעיה שלפנינו פתרון יותר טבעי ופשוט, כמות שיחברר להלן.

Budde הגרמני מעיר אנכי עניין זה כמה הערות עוקצניות⁵, ביניהן אחת כלפי הרמה המוסרית של התנ"ך בכלל⁶. ברם אף על פי שהוא זוקף, כאמור, את "הפסוק המזור" על חשבון "העמסיות והרמה המוסרית הירודה", הריהו מוצא הסבר לפרט אחד בהעירו, כי "ויסגר החלב" רומז שאהוד לא נתלכלך בדם, לפיכך הצליח להתחמק.

(4) עי' כובר, Königtum Gottes עמ' 21; התנחה כי דמויותיהם של אדוני-בוק, כושן רשעתים ויבין נצטיירו מתוך לעג וגנאי כדי לשום את מוסד המלכות לקלמה, אינה מבוססת כלל, ואינה מוכחת מתוך המקראות. אשר לפרשתנו, שהיא לדעת כובר "חמונה נלעגת של מות העריץ השמני", הנה לאו דוקא המלך שמן, כי אם גם 10000 תרוגי מואב היו "כל שמני" (פס' כט), ואכמ"ל.

(5) "הטון של הפרשה עממי מאוד מאוד" (Budde: Richter עמ' 28) על "יוצא הפרשדונה" הוא מעיר: "הקו הנס הזה מתאים התאמה נמורה לחמונה הכללית" וכו' (שם 31). הערות מעין אלה מעירים עוד כמה מן הפרשנים הנכרים.

(6) ירק מי שאינו מבחין בין המקרא לבין הכרית החדשה יחסם להעריך את מעשהו של אהוד הערכה מוסרית נכונה... כל נסיון להצדיק את המעשה אינו אלא מרבה את כיעורו" (שם, עמ' 28).

אולם, העניין אינו פשוט כל כך, וכאן מגיעים אנו לקושי השלישי שבפרשה זו: העלילה עצמה אינה טובה. מדוע לא רדפו עבדי עגלון אחרי אהוד? מקום המעשה היה לפי כל הסימנים בערכות מואב, באכל השטים או בבית הרסז). לפני אהוד היתה אפוא דרך ארוכה. שעות רבות עברו עד שעלה במעלה המייגע מערכות יריחו להרי אפרים, שם הזעיק את העם והורידם עמו לירדן (פס' כז). אין להבין מדוע ישבו המואבים כל אותו זמן ממושך באפס מעשה. מדוע לא שלחו גדודים אחרי אהוד, כדי לקדם התקוממות בהר אפרים? ואם לא השיגה ידם, מדוע לא שלחו צבא להגן על מתנחליהם ביריחו? ואם גם זה לא היה אפשרי, מדוע לא הודיעו לפחות את אחיהם ביריחו שימלטו? כיצד ייתכן שהמואבים המתינו ביריחו מעת לעת ואולי יותר, עד שהספיק אהוד לעלות להר אפרים, לאסוף את העם, ולרדת וללכוד את מעברות הירדן בפניהם? הרי הפרשה טורחת (לפי דעת אחדים יתר על המידה) לברר בפרטות דוקא את הצד הטכני-הריאלי של העלילה על חשבון צדדים אחרים.

פרשחנו עשירה במקום אחד ועניה במקום אחר, ושני המקומות דבר אחד הם, כי הפרשה מהווה יחידה אורגנית, ערוכה בקפדנות ובכוונת מכוון. כל הדברים המסופרים קשורים ושלובים זה בזה. כשם שהפרטים הרבים על מיבו של אהוד וחרבו ועל עגלון וענייניו בתחילת הספור, אינם אלא הסבר מוקדם של מסיבות הריגת המלך, כך הפרטים הרבים של מיב הדקירה, פצע המלך וחוצאותיו, אינם אלא הסבר מוקדם של בריחת אהוד והצלחת מפעלו.

אילו שלף אהוד את הפגיון כדרך הדוקרים, כי אז נחלכלך הוא עצמו ובנוף העריץ היה נשאר פצע גלוי, עבדי עגלון היו עומדים אז על האמת חיש מהרה, היו רודפים אחרי המתנקש ומתכווננים לבאות. ישראל היו צריכים לקנות את חרותם במחיר מלחמה כבדה וקרבנות מרובים, והמחיישים המואביים ביריחו היו בודאי מספיקים לחימלט. נמצא שפס' כב הוא "מסמרי" המיפור, הוא הציר שכל העלילה סובבת עליו.

לאור הדברים האמורים אנו עשויים לצייר לנו את עלילת אהוד, כמות שנראתה בעיני הנביא המספר: אהוד החליט לחרוג את המלך, משעבר עמו⁸).

7) אהוד חוור ומלוות את אנשיו עד הפסילים אשר את הגלגל (פס' יט), ומשם הוא שב (מורחת) אל המלך. המואבים המבוהלים נמלטים מיריחו אל מעברות הירדן (פס' כח). המלך לא שכן אפוא ביריחו או באיזה מקום שהוא מן הירדן מערבה. אף לא שכן בארץ מואב ממש, דרומה לארנון, שאם כן המרחק בין בית המלך לבין הר אפרים גדול מדי. מסתבר שאם המואבים "ירשו" את יריחו, לא פסחו על ראובן וחלק מגד, ובודאי השתקעו גם שם בכמה מקומות. באחד המקומות הללו שב"שטח הכיבוש" ישב או עגלון.

8) הוא קיוות אל נכון, כי בני בנימין ואפרים יתאורו עוז על ידי מעשהו (אף הכין אותם בוודאי) ויצאו על המואבים הנכובים למלחמה. אולי יגרשום מערכות יריחו ואולי יצליחו לפחות לפרוק עולם מעל יושבי התר. הוא לא ציפה, שהדבר יעלה בידם בלא מלחמה.

הוא סמך על אימרתו ותיכן תכנית טהאימה לכך (פס' טז). התכנית היתה מכוונת בעיקר להצלחת המעשה, ואילו לשם הצלת עצמו לא הייתה לו, כנראה, תכנית מיוחדת. הוא ינסה להימלט, אך ייתכן שייחפס ויוצרך למסור נפשו על מעשהו. לפיכך בא אל המלך פעמיים. פעם ראשונה מסר את המנחה, נפרד, חזר, עבר את הירדן וליווה את אנשי המשלחת שעמד בראשם ושלא רצה לסכן חייהם – עד הפסילים, שהוא, כנראה, מקום הגבול בין היישוב המואבי בערבות יריחו לבין היישוב הישראלי⁹, (פס' יז"ח). משהיו אנשי המשלחת מעבר לתחום הסכנה חזר אהוד לאחוריו, עבר שוב את הירדן ושכ אל בית המלך (פס' יט). על ידי האמתלה של דבר סתר התייחד עם המלך ועל ידי התחבולה של דבר אלהים הקימו מעל כסאו (פס' י"ב) והרג אותו (פס' כא). ועתה התרחש דבר בלתי צפוי, שהוא בעיני הנביא המספר אצבע אלהים, לפיכך הוא מבליט: אהוד לא יכול לשלוף הפניון מן הגוף, כי בא הניצב אחרי חלחב. ידיו וכליו נשארו, אפוא, נקיים. ולא זה בלבד, אלא סגר החלב בעד חלחב, כלומר הפצע לא היה זב דם ולא ניכר – זוהי תופעה ידועה ושכיחה באנשים מסורכלי כשר וחלב, שאם בטנם נפצעת במכשיר חד, לא גרול¹⁰, הרי תוצאות פגיעה כזאת הן בדיוק כפי שמתאר כאן כחשוב, שהדם והפרש (או החלחולת כולה) משתפכים דרך המוצא הטבעי של הגוף¹¹ (פס' כב).

אהוד יצא, נעל את העליה, עבר דרך שדרת העמודים שלפניה (שדרות עמודים או כלונסאות, שתפסו את רוב הקומה השנית, הן הנקראות מסדרון; בקצהו האחד של המסדרון היתה העליה ובקצהו האחר המדרגות המובילות למטה), ירד לקומה התחתונה, בירך שם את עבדי עגלון לשלום והלך לדרכו (פס' כג). האנשים עלו ומצאו את הדלת נעולה (היה זה דבר רגיל, פס' כ), לפיכך – ולפי הריה הנודף מן החדר – חשבו מה שחשבו (פס' כד). הם המתינו זמן רב במסדרון – באהוד לא חשדו – ולבסוף נכנסו ועדיין מחשבתם המוטעית בלבם (פס' כה). משמצאו את אדוניהם במצב המתואר בפס' כב, היו בטוחים, בהשפעת סברתם הקודמת, כי אחרי צאת אהוד, מת עגלון המגושם תוך הסיכו את רגליו. הם התמסרו, אפוא

9) כנראה עמדו שם על הגבול פסילי אלילי מואב. נראים הדברים, שלא רק את יריחו ירשו המואבים, כי אם עוד כמה יישובים קטנים הסמוכים לירדן. היה שם, אפוא, גוש יישובים מואביים בקו יריחו, גלגל, בית חגלה. גלגל היתה מקום קדוש מקדמת דנא, לפיכך העמידו המתנחלים המואביים שם את פסיליהם. אנשי אהוד היו מהלכים מן הירדן עד גלגל, משם פנו ישר מערבה (ולא צפונה ליריחו, שהיתה אף היא בידי מואב), עזבו את תחום ההתיישבות המואבית, ועלו ההרה דרך נחל פרת וסויניט.

10) הרופא הירושלמי הדיר שמרנבך ביאר לי את הדבר ואישר כי זו תופעה מצויה.

11) הפירוש המקובל של המלה היא החלחולת. הפרופ' קאסוטו משער, כי עיקרה של המלה הוא פרש, והצורה פרשדון מושפעת מן המלה המסדרונת הסמוכה.

בלא חשדות לתפקידי-השעה המרובים: קראו למקוננות ולכוהנים, החכוננו לקבורה ולאכל, ועיינו בסדרי השלטון להבא. בינתיים נשכח אהור מלבם לגמרי. שקות רכות, ואולי יום-יומיים, עברו עד שעמדו על האמת (ייתכן, לאחר השמדת המואבים על המעברות). בינתיים עלה אהור להר אפרים, הוריד את צבאות ישראל אל הירדן, הרחק צפונה מיריחו (אולי דרך נחל עוג'ה) והמואבים לא ידעו. עבר עמם דרומה לאורך הנהר, והציב גדודים במעברות (פס' כח). המואבים, כשלקחה אזנם שמץ דבר, חשו אל הירדן להימלט לארצם, ונפלו בידי אנשי אהור האורבים על המעברות (פס' כט).

נמצא שמעשה אהור הצליח למעלה מן המשוער, הוא עצמו נמלט, ערכות יריחו שוחררו, והמואבים נשמדו באפס יד. כל זה חודות למסיבות המיוחדות של מות המלך המשעבר. מגמת הנביא המספר כאן, כבכל ספר שופטים, להדגיש את הסומנט הנבואי הפרגמטי במהלך הסאורות. כשם שקגלון אינו אלא מטה זעם שה' חיוק אותו על ישראל, כך אהור אינו אלא מושיע שהקים ה' לישראל (פס' טו). הצלחתו הנפלאה, בגלל המסיבות היוצאות מגדר הרגיל של מות המלך, היא אות ומופת לכך.

כללו של דבר: מגמת הפרשה היא המגמה חנבואית-הפרגמטית, העוברת כחוט השני בכל ספר שופטים. הפרטים המתוארים בפס' כא-כב חשובים להבלטת המגמה הזאת, ולפיכך הכתוב מאריך בהם, ואילו פרטים אחרים, שהם אולי יותר חשובים מבחינה היסטורית-גיאוגרפית, הכתוב מקצר בהם או עובר עליהם בשתיקה, כיוון שאינם חשובים לגבי המגמה העיקרית של הפרשה והמספר כולו.